

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Status

SOCIALMEDICIN · MILJÖFRÅGOR · HANDIKAPP

Tidskrift för
Riksförbundet för
hjärt- och lungsjuka

Erik Ransemar berättar
om hur silikosen blev
känd i vårt land
Sid 5

Rune M Lindgren
skriver om de försök
som gjorts att skriva
kollektivromaner
Sid 8

Gunnar Nilsson
har varit i Köpenhamn
och gjort en intervju
på en unik skola
Sid 12

Bildkryss sid 17

Dokumentnovell sid 18

RHL-information sid 20

nr **5** 1974
maj
pris 3:–

TILL DIG SOM ÄR KUND HOS POSTBANKEN ELLER KREDITBANKEN

Den 1 juli 1974 går de två bankerna samman till en enda bank, Post- och Kreditbanken, PK-banken. Vad innebär detta för Dig?

Fram till den 1 juli löper arbetet i de två bankerna som hittills. Det betyder att Du utträttar Dina bankärenden som Du är van - i Postbanken eller i Kreditbanken.

Men under tiden förbereds sammanslagningen. Med inriktning på att den nya banken redan från starten skall bli en mångsidig, effektiv och serviceinriktad bank. Det arbetet skall vara klart till den 1 juli 1974.

Då skall Du som privatperson, som har konto i dessa banker, finna att Du genom den nya banken fått förbättrad service genom ett mera effektivt utnyttjande av tillgängliga resurser.

För Dig som är företagare eller sitter i ansvarsställning i en kommun eller organisation är det också viktigt att Din bank har stora resurser. PK-banken får vid starten en omslutning på ca 30 miljarder kronor.

Du skall veta att PK-banken är statsägd. Precis som fallet är med Postbanken och Kreditbanken. I båda bankerna har vi alltid strävat efter att ge våra kunder en bra service. Vi är övertygade om att det också i framtiden är servicenivån som avgör valet av bank.

Vi i Postbanken och Kreditbanken har redan tagit itu med den samordning som vi vet ligger i våra kunders intresse. Vi kommer att fortlöpande hålla Dig som kund underrättad om utvecklingen.

POSTBANKEN/KREDITBANKEN

Status

Organ för Riksförbundet
för hjärt- och lungsjuka

nr 5/1974 årgång 37

Ansvarig utgivare: Albert Fredin
Redaktör: Erik Ransemar

Förbundskansli:

David Bagares Gata 3, 1 tr, Sthlm
Postadress: Box 3196,
103 63 Stockholm
Telefon: 08/23 15 30
Postgiro: 95 00 11 - 7

Tryckeri:

Axlings Bok- & Tidskriftstryckeri,
Södertälje

Prenumerationspris:

Helår 25.—, medlemspren. 10.—

Innehåll:

Probs	4
Silikosen var tidigt känd. Vad en del kända källor berättar	5
Behovet av politisk dikt. Om arbetardikt i förvandling	8
HCK vill ha fram föreskrifter. Skriver till regeringen om § 42 a och arbetsplatserna	11
Kofoeds skola i Köpenhamn — socialt experiment eller pseudo- lösning	12
Affärsgatans växlande symfoni	14
Kan man bota bronchitis?	16
Status bildkruss	17
Dokumentnovell av Victor Steffen	18
RHL-information	20

Foto sid 10: Mark Markefelt

Teckning sid 9: Ulla Sundin-
Wickman

Omslagsbild: Elsie-Britt Stenquist

Vi behöver kunskaper om tvångets karaktär

Karl-Erik Törnqvist har skrivit en artikel i Läkartidningen som är intressant ur många synpunkter. Artikeln handlar om de problem en läkare ställs inför som arbetar på ett fängelse. Principiellt kan man säga att artikeln handlar om de problem som alla ställs inför som arbetar inom strängt avskilda miljöer. Problemen accentueras naturligtvis inom fängelsets värld eftersom där är ett större inslag av tvång än t ex på ett sjukhus eller på de gamla sanatorierna.

En del av de psykologiska problemen är dock gemensamma. Skillnaden är närmast en gradskillnad, en skillnad som har att göra med upplevelsen av tvång, inte nödvändigtvis utövandet av tvång.

Karl-Erik Törnqvist påpekar — från egna erfarenheter och från forskningen på området — att man inte kan "undgå att märka hur fångbehandlingen förnedrar och infantiliserar människor, hur den konserverar, förstärker och internaliserar anti-sociala attityder och beteenden, hur den skapar trots, bitterhet och hat, hur den så småningom invalidiserar människor".

Hur kan då läkaren eller socialarbetaren eller vårdaren handla? Han kan säga ifrån och påtala vilka inslag i behandlingen som är mest skadliga. Då möts man ofta, säger Karl-Erik Törnqvist, av misstro, motstånd och fientlighet från annan personal och från ledningen. Man bedöms som illojal etc.

Fortsätter man att protestera och kritisera, fortsätter Karl-Erik Törnqvist, blir man snart allt mer isolerad från personalen och allt mer lierad med fångarna i stället. Detta medför att man får allt svårare att arbeta och vinna gehör för de rimligaste åtgärder.

Det som Karl-Erik Törnqvist tagit upp i Läkartidningen och som han utvecklar närmare i sin artikel borde utgöra utgångspunkten för diskussioner och analyser i alla de sammanhang där det finns vård, vårdare och vårdande.

Det är inte nödvändigt att det råder tvång eller isolering i laglig mening.

I alla vårdssituationer inträffar det säkert någon gång att upplevelsen av tvång kan kännas lika stark som om det förekom tvång. I sådana situationer är det värdefullt om man har kunskaper om tvångets karaktär — inte bara mot den det riktar sig.

ERIK RANSEMAR

Probs

Det kom ett brev från Hilding Nilsson

Hilding Nilsson i Nässjö har skrivit ett brev till Status. Han vill ha fler medicinska artiklar i Status. Det vill redaktionen också. Men Hilding Nilsson talar inte om vilka som skall skriva de medicinska artiklarna och inte heller var man får tag i de här efter sökta juvelerna. Kanske kan läsekretsen ge oss uppslag. Vi tar gärna emot brev.

Men först Hildings brev. Därefter redaktionens kommentar.

"Undertecknad medlem vill gärna ställa några frågor och förslag till tidningens ledning. Jag och flera med mej tycker att tidningen har försämrats något, mest är det en del brister som jag vill framföra för att om möjligt göra tidningen bättre. Vad som många med mej önskar är, om ni kunde få med mer medicinska artiklar gällande våra sjukdomar, skrivna av experter på dessa sjukdomar samt olika mediciners inverkan. Det är ganska långt mellan dessas införande och många med mej saknar dessa artiklar.

Vidare önskar jag, om det är möjligt, att en spalt för utbyte av tankar kring våra sjukdomar kunde göra stor nytta. En frågespalt av läkare angående våra mediciner samt deras olika verkan på våra olika sjukdomar vore önskvärd. Om ni anser detta blir för dyrbart kunde tidningen kanske tryckas på något enklare papper, det kunde nog spara en del.

Det nya förslaget om Mini-Status för barnen kan spolas utan vidare. Dom här synpunkterna är mina egna och hoppas att ni inför dem i Status. Det kanske kan bli en diskussion om dessa problem. Jag vill ju bara tidningens bästa och även vårt förbunds."

Hilding Nilsson har rätt i att det är glest mellan de medicinska artiklarna om hjärt- och lungsjukdomar i Status. Det beror inte på att vi spolar några artiklar från medicinska experter. Anledningen är att vi inte fått några sådana artiklar på mycket länge. Det är vidare så att redaktionen och förbundskansliet så ofta man träffar någon medicinsk expert stöter på om att skriva för Status. Det är bara det, att dessa människor har sådana arbetsbördor att deras möjlighet att sätta sig ner och skriva är i det närmaste obefintliga.

Men om Status läsekrets genom sina kontakter med läkare eller andra experter kan få fram medicinska artiklar, så skriv omedelbart ett brev.

Rent generellt kan vi säga att det är så ont om skribenter inom de områden som vi bevakar — socialmedicin, medicin, miljö, handikapp — att vi ytterst sällan säger nej till välskrivna artiklar som sänds till oss. Det är för övrigt, som en parentetisk uppgift, även så att vi aldrig sagt nej till något referat som sänts oss till RHL-informationsidorna. Ibland kan det dröja länge med införandet. Det beror på att vi vissa månader har längre pressläggningstid, tex under sommar-månaderna och kring årsskiftet.

Det finns alltså plats i Status för både medicinska artiklar och referat från föreningslivet. Men vi är beroende av medlemmarnas aktivitet — här som inom föreningslivet i övrigt. Några råd till alla som sänder in mötesreferat till oss. Vi är glada för om vi får fotografier, men inte färg. Det är sällan som det går att göra en bra bild i svart-vitt av ett färgfoto. Sänd oss hellre en bild i svartvitt i större format (helst inte mindre än 6 × 9 eller liknande format) än många små.

4000 kända PC-bärare

Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka känner idag genom sin Pacemakerkommitté till cirka 4000 personer som är PC-bärare i vårt land. Av dessa bor cirka 1000 i Stockholmsregionen.

Kommitténs uppgift är att handlägga frågor för att hjälpa PC-bärare i det dagliga livet. Det kan gälla anpassning av arbetet till PC-bärarnas krav och behov och det kan också gälla information till personalanställare, socialarbetare, arbetsförmedlare och andra. Kommittén sysslar alltså med eftervårdsuppgifter. Man tar vid där läkarna och sjukhusen släpper kontakten.

RHL:s Pacemaker-kommitté har följande sammansättning:

Docent Hans Lagergren
Dr Ingvar Karlöf
Civiling Hans Thornander
Civiling Håkan Elmqvist
Ekonom Bengt Dahlström
Dir Arne Larsson
Leg sjuksköterska Ingrid Orring

Kommittén har hittills hunnit med att genomföra följande uppgifter:

1. Utdelande av ID-bricka till PC-bärare.
2. Kontakt med SL och SJ. Information om ID-brickan intryckes i turlistor.
3. Kontakt med flygplatser och luftfartsverket så att för PC-bärare olämpliga detektorer avlägsnas. Instruktion till polis och passkontroll om ID-brickans bärare. Uppsättning av informationsskyltar med svensk och engelsk text vid flygplatser.
4. Kontakt med SJ och SL:s chefsläkare för att utarbeta en klar, entydig förstahjälpen-instruktion om hjärtinfarkter och PC-bärare. Information kommer att lämnas i personaltidningarna.
6. Informationsmaterial till PC-bärare, bl a broschyren "Att leva med pacemaker", Trafiksäkerhetsverkets broschyr, RHL:s folder om ID-brickan samt sakliga artiklar i tidningen Status.
7. Kontakt med SEMKO för att få tekniska normer för och hur avskärmning skall utföras på bl a mikrovågsugnar, TV och radio samt elektriska hemapparater. Kontakt med SL och ASEA beträffande tyristoutrustade T-banetåg som troligen stör PC-bärare.
8. Saklig information från fack- och dagspressen för undvikande av skrämmande reportage om PC-bärare och närstående problem.
9. Information till bl a tandläkare om lämpliga bedövningsmedel vid behandling av pacemakerbärare.
10. Utbyggnad av patientinformation över hela landet.
11. Förteckning över PC-sjukhus och PC-läkare inom och utom landet för resenärer, som är anslutna till RHL.
12. Kontakt med AMS om information till deras personal om PC-bärare.

Kontakt med RHL:s pacemakerkommitté får man genom att ringa till förbundskansliet tel 08-23 15 30 eller genom att skriva till Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka, Box 3196, 103 63 Stockholm.

Falu gruva på en karta år 1718.

Silikosen var tidigt känd

Vad en del kända källor berättar

Arbetskyddsstyrelsen har startat en kampanj för att motverka uppkomsten av ytterligare yrkes-skador på grund av skadligt damm på arbetsplatserna. Den mest kända sjukdomen heter silikos. **ERIK RANSEMAR** har forskat lite grand i källorna och kommer i en serie artiklar att berätta om den tidigare kännedomen om silikos och vad en del kända källor kan berätta.

Tidig kännedom om silikos

Socknarna i Dalarna hade redan tidigt en betydande småindustri som utvecklades inom olika delar av landskapet. För Orsa blev det tex slipstenstillverkning. Det berodde förmodligen på att det just där fanns bra råämnen. Slipstenstillverkningens uppkomst syns ha gått ganska långt tillbaka i tiden. 1757 omtalas att gruvorna i Orsa var 35 till antalet. Varje byalag hade sitt skifte där man arbetade. Varje bonde hade endast rätt till viss årlig brytning. Det var tinget som hade utfärdat förbud för större brytning. Gruvfogdar hade högsta uppsikten över tillämpningen.

Linné var först

1735 åkte Linné genom Dalarna. I skriften *Iter Dalecarlicum* säger han vid sin skildring av besöket i Orsa bland annat följande:

"Notabelt är ihogkomma, det eländiga folkets miserabla condition, som då de bäst tänkt conservera lifvet, snarast destruera detsamma. De alla, som söka sitt förnämsta uppehälle i slipstens handtering, hinna sällan öfver 20, 30 à 40 år (här af dömer man ankornas, de omyn-diga barnens och hushållets tillstånd). Ty stensmjölet, ehuru mesta delen drages upp genom skorstenen, kommer dock en stor kvantitet genom de alltid väderdragande lungorna in uti bronchiis och cellulis pulmonalibus, där det vidfästes af den slem och vätska de alltid äro befruktade med, af värmen bakas tillsammans; och som det ej kan smälta, växer till tophos, som obstruera blåsorna, hvaraf bli bölder och rätt phtisis. Här af dömer folket strax, när någon rosslar i halsen och rycker på

axlarna, att han redan intagit den kalk, af hvilken han går i det tysta. De mena ock själfva, att deras fatum ej dependerar så mycket af slipstensmjölet, som mer af det vatten de dricka under arbetandet i grufvan och tagit med sig några skadliga particlar. Än mer då de svettiga och varma dricka det kalla höstvattnet.

I kyrkan såg man ett par grå gubbar; men man fick veta, att deras profession var skräddare och skomakare och ej att gå i grufvan.

Notabelt ock, att deras hustrur och barn äro fria från lungsoten; där eljest phtisis hölles före vara en morbus haereditarius & contagiosus."

Sedan kom Abraham Hülpers

Några år senare — 1757 — åker Abraham Hülpers genom Dalarna. Han ger ut en reseskildring och skriver där bl a om slipstensindustrin i Orsa.

"Så god näring detta är för allmogen, så skadlig har den ock varit i anseende till påföljden:

Gjuteriet — en riskmiljö för silikos.

ty slipstenschuggarna hafva merendels dött af lungsjukdom och sällan kommit öfver 40:de året. Denna märklige afgang var i synnerhet, så länge bönderna höggo sina slipstenar uti fähusen, där de hade spis och skorsten, hvarest dammet snarare lade sig på bröstet; men sedan häradsrätten vid straff, och för välgrundade orsaker, förbjudit att nyttja sådana arbetsrum, hafva de flyttat sina verkstäder i portlider och andra särskilda hus, hvarigenom orten vunnit den förmånen, att omörda sjukdom till stor del nu blifvit förkommen, sedan slipstenschuggarna får friare kringfart och i de mer öppna rummen kan förmedelst väderdraget vända sig från stenhuggaren."

Situationen på 1850-talet

Läkaren Magnus Huss, som levde mellan 1807 och 1890, och som skrev många vetenskapliga avhandlingar inte

minst om och mot alkohol och dryckenskap men dessutom om kaffet och dess bruk och missbruk höll år 1851 ett föredrag betitlat Om Sveriges endemiska sjukdomar. Där säger han bl a om slipstenschatteringen i Orsa:

"Uti Orsa socken herrska endemiskt bröstsjukdomar, dels hetsiga, dels af långsamt förlopp, företrädesvis de sednare, antingen som chronisk inflammation i luftrören, eller ock, ehuru sannolikt mera undantagsvis, som lungdot. Detta är ock det enda ställe inom fäderneslandet, där ett dylikt förhållande äger rum; och detta beror här hvarken på traktens läge eller naturbeskaffenhet, ej heller på befolkningens olikhet mot landskapets öfriga innebyggare, utan synes hafva sin enda grund uti den näringsgren, hvilken snart sagdt uteslutande sysselsätter största delen af socknens innevånare. De sysselsätta sig nemligen med tillverkning af slip-

stenar af åtskilliga sandstensarter. Så väl i grufvorna, som i synnerhet under sjelfva hackningen af stenen, hvilken ofta förrättas torr, vistas de uti en luftkrets fylld af stoft och dam; detta inandas de således utan afbrott, och är det denna inandning af de fint fördelade sandpartiklarna, som inverkar retande på luftvägarna, samt derigenom framkallar de nämnda bröstsjukdomarna. Dessa sjukdomar betecknas af befolkningen, hvilken ganska väl känner deras orsak, med det gemensamma namnet 'bröstsjukan' eller ock 'slipstensdot'; äfvenledes 'Orsasjuka' eller 'Orsasot'."

De började vid 12 år

Den som plockat fram dessa citat hette N A Wange. I en artikel i Hygienisk tidskrift år 1908 om "lungdoten i Orsa" ger han en både skicklig och inträngande analys av arbetsförhållandena och sjukdomens följder.

Wange vistades under våren 1908 någon tid i Dalarna. Han hade fått i uppdrag att skaffa fram upplysningar om lungdoten i Orsa. Wange talade med initierade på orten och ger följande bild av hur arbetet gick till inom slipstenschatteringen.

Det finns de som börjar redan vid 12 till 15 års ålder i slipstenschatteringarna. De som börjar så tidigt angrips hastigare av sjukdomen och de blir redan vid 18 till 25 års ålder så lidande att de inte i fortsättningen kan arbeta inom slipstenschatteringen. De dör för det mesta före 35 års ålder. De som börjar arbeta senare i livet klarar sig längre. De kan uppnå en ålder av 45—50, ja ända upp till 55 år. Det beror dock på "med vilken ihärdighet" de utövar arbetet och hur länge de utan uppehåll arbetar inom slipstenschatteringen.

6 veckors gruvarbete

Från 1 oktober till mitten av november vistas arbetarna i grufvorna. Under denna tid lever de nästan uteslutande av salt och torr föda. Till dryck används uteslutande det vatten som finns i gruvan. Man dricker mycket, dels för att den salta och torra födan kräver det, dels därför att de behöver kyla av sig, då de under det tunga arbetet lätt kommer i svettning. Vattnet är välsmakande, uppfriskande och fullkomligt klart men om man tar upp det och det får stå i ett glas så överdras glaset av en salthinna. Det är således i hög grad kalkhaltigt, konstaterar Wange.

När arbetet i grufvorna är klart och blocken hämtats upp så börjar den s k

hackningen. Det håller man på med nästan oavbrutet från början av december till slutet av mars. Hackningen sker i små, speciellt för detta uppbyggda sk hackstugor. Där sitter vanligen 8—10 arbetare. För att undvika kölden hålls dessa stugor slutna. Därigenom kommer det stoff som lösgörs vid hackningen av stenen att sväva fritt i luften och att oavbrutet inandas av de arbetande. Det fina dammet står i dessa stugor likt en rök, citerar N A Wange.

De flitigaste arbetarna börjar redan klockan tre till fyra på morgonen och håller på till tio och elva på kvällen. Då de vilar under dagen sker det i samma stuga som de arbetar i. De lägger sig vanligen på golvet. Från april till september arbetar sedan dess stenhuggare med lantbruksarbete.

Silikosen beskriven

Hur utvecklar sig sjukdomen? Wange har tydligen haft en pastor Sernander som informatör och denne tycks ha ägt en ovanligt god observationsför-

måga. Den beskrivning som Wange ger bör läsas med hans egna ord.

Det bröstlidande, som hos dessa stenhuggare utvecklas, inställer sig hos somliga ganska snart, redan på 1:sta, 2:dra eller 3:dje året, hos andra åter sednare; detta beror på kroppsbeskaffenhet, anlag och uthållighet med arbetet. Det första tecken, som inställer sig, är att bröstet blir tungt, andedrägten blir kort och flåsande, samt rösten skroflig och hes: föga eller ingen hosta. Samtidigt härmed börjar utseendet förändras, det blir blekgult, glåmigt, äfven om den sjuke förut varit rödblommig och blomstrande; huden blir grågul, fettet försvinner och afmagring inträder. Om den sjuke, sedan detta inträdt, upphör med slipstenstillverkningen, kan han stundom ännu åter erhålla full helse; dock fortgår äfven sjukdomen hos många oakadt ändradt lefnadssätt. Dessa nu

nämnda yttringar kallar pastor Sernander sjukdomens första tidpunkt; denna kan vara från 1 1/2 till 8—10 år, allt efter mer eller mindre varsamhet och uthållighet med arbetet. Sjukdomens tilltagande, af pastor Sernander kalladt dess andra tidpunkt, yttrar sig genom en mer och mer besvärande andtätta, så svår, att den sjuke ofta ej kan ligga i sängen, utan måste sitta; hosta inställer sig mer och mer skafvande, mera sällan någon betydande upphostning, oakadt slemmet så väl vid in- och utandningen som vid hostan låter så löst, att det sorlar och liksom kokar i bröstet. Det dröjer nu ej länge förr än fötter och ben börja svullna af vatten; denna svullnad stiger efter hand uppföre, hos den ene förr, hos en annan sednare; buken uppsvälles, blir hård och spänd, hvarefter svullnaden till sist 'stiger åt bröstet', då andedrägten blir 'ytterst besvärad' och 'döden oftast plötsligt och oförmodadt inställer sig, alldeles som om qväfnig orsakade den'. De sålunda angripna lida alltid svårast under våren, d. ä. sednare hälften af april och den förra af maj, såsom ock under hösten, från slutet af september till början af november. Vid den tidpunkt af sjukdomen, då de börja afmagra, blifva de ock så kraftlösa, att de ej kunna förrätta arbetet nere i grufvorna, utan selsätta de sig då uteslutande med hackningen; sedan åter sjukdomen ännu vidare fortskridit och svullnad i fötterna börjat visa sig, förmå de ej vidare med något arbete."

Orsa blev änkornas socken

Ännu 1865 arbetades det vid 35 till 40 gruvhål med 20 till 30 personer i varje lag. Efter denna tid började en tillbakagång för slipstenshanteringen. Tillbakagången blev mer framträdande för varje år och kulminerade omkring 1880, då det i stort sett nästan på en gång blev slut på hela industrin. Efter 1885 var slipstenstillverkningen inte längre huvudnäringen. Orsakerna var flera. Wange anger några orsaker. En var den stigande upplysningen. De yngre insåg faran för liv och hälsa i det här arbetet. En annan faktor av större betydelse var att i mitten av 1800-talet började skogshanteringen

Hur är det i den här miljön då?

Forts. sid. 23

Behovet av politisk dikt

Om arbetardikt i förvandling

Om behovet av politisk dikt, om kollektivromanen, dvs en roman som handlar om grupper av människor, massorna, i motsats till den individualistiska romanen, som har huvudpersoner och hjältar, handlar det femte avsnittet i vår serie arbetardiktare i svensk skönlitteratur. RUNE M LINDGREN har skrivit denna serie artiklar direkt för Status.

Det har emellertid skrivits mycket om proletärlitteraturens, arbetardiktningens upplösning. Bl a har Artur Lundkvist ifrågasatt¹⁾ om det längre finns verkliga förutsättningar för "arbetarromaner", och för självbildade förfat-

tare direkt från folket, liksom under mellankrigstiden. Redan då hade arbetarskildringarna, påminner han, till stor del en prägel av tillbakablickande, ett slags efterskörd i förändringens samhälle.

Lundkvist menar bl a att utbildningssamhällets expansion gjort det svårt för lämpliga begåvningar att hålla sig kvar på självbildningsnivån. Arbetarklassens ställning i samhället har också förändrats, här har skett en insmältning i medelklassen. Arbetaren vare sig fungerar eller känner sig hemma i någon revolutionär roll. "Deras revolutionära uppgift tycks hänga i luften". De viktigaste påskyndarna av

samhällsförändringen finns idag på tekniker- och expertnivåerna. I detta läge, slutsummerade Lundkvist, kan det inte kännas särskilt angeläget eller inspirerande att skriva klasskampsskildringar eller speciella arbetarromaner.

Formuleringarna är s m s bestickande, allrahelst som man ju inte upplever den här speciella motivkretsen som särskilt påfallande i skilda sammanfattningar av utvecklingen från 30-talet och framåt i tiden²⁾. Men man kan ändå som vi tidigare poängterat, med visst fog formulera sig så här:

Arbetardiktningen är en faktisk och ganska bred motivkrets även i nyare svensk litteratur även om den inte bildar någon litterär huvudfåra.

Vi har fortfarande en arbetardiktning buren av en social indignationsvåg, en arbetardikt i betydelsen socialt engagerad dikt, agitativ, uttalat tendentiös, samhällskritisk, med arbetaren inplacerad i hans 70-talssituation.

Även 70-talet har sina proletärförfattare, sin arbetardiktning.

Vi skall leda den påståendesatsen i övertygande bevisning i det följande. Men här och nu först åter ett par anteckningar av Birger Norman.

Politisk dikt är idag nödvändigare än på länge, hävdar Norman. Men, tillägger han: "Man får inte bli vidskeplig. Inte återfalla i den primitivaste magi. På ett mycket utvecklade stadium tecknar människan en enkel bild av en hatad människa. Hatad eller fruktad. Genomborrar bilden och tror att något är utträttat".

Det finns, menar Norman, författare eller i varje fall skrivande personer som fungerar på samma sätt, praktiserar detta slags litterära voodoo. Dvs "ritar en förenklad bild av kapitalismen. Genomborrar den och tror att någonting är utträttat".

Själv ser han med viss skepsis på denna diktning — men han bekänner att han tror på den politiska dikten, "om den är dikt. — Men rätt vad det är drabbas vi av ett knippe åsiktsformuleringar, ett antal påpekelseinlagan i indignationspapper. Sen påtås paketet innehålla politisk dikt".

De där åsikterna formulerade Norman som förord till sitt politiska drama "Sol, vad vill du mig?", som hade Dramaten-premiär den 26 februari 1971⁸). Samtidigt betonade han: "Folket har rätt att begära dikt. Åsikter kan man formulera själv. Vara indignerad också." — Begrepp som "folket" och "arbetarna" bör man handskas varsamt med: Man måste inse att "det inte rör sig om en modul, eller en homogen bunt. Det handlar om människor".

Det är följdriktigt att han också ifrågasätter propagandans arbetarbild gestalten som bryter sig ut ur klippan, armen som spränger kedjor med en robust biceps, fötterna som rensar gatan, huvudet som höjer sig över mängden och tiden. Arbetaren som urkraft, som uppror och frigörelse!⁹)

"Den heroiske arbetaren — uniformerad i overall och blåställ, vanlig på 30-talets valaffischer — den kommunistiska bildpropagandans idealarbetare", för att citera Sven Delblanc⁶), möter därför aldrig hos Norman; han

handskas försiktigare än så med motivet. Det är ingen tillfällighet att han sätter saxen i ett Delblanc-citat, i ett par formuleringar om den sociala dikten. Delblanc karakteriserar den sociala dikten som en dikt som *beskriver* ett förhållande i samtiden, *kritiserar* det och *uppmanar* till politisk handling mot det, och ser den som nyttig och nödvändig. Men han gör ett viktigt tillägg. Det är, hävdar han, en "vanvettig självstymning att bara acceptera sådan litteratur, som *omedelbart* syftar till samhällets omdaning. Är det inte en väl så viktig litteraturs funktion att vädja till vår känsla för mänskliga värden, att peka på värdenas kris i det samhälle som är för handen. "Nyzjadanoviterna", summerar han, "begriper inte hur litteratur fungerar. De förmår inte själva använda litteratur".

Artur Lundkvist

Det må vara envar obetaget att invända mot eller instämma i de formuleringarna — och mot Lars Gyllenstens formulering om att all konst är socialt och politiskt relevant. Också, påminner Gyllensten, när den är som mest esoterisk utspringer den ur sin skapares sociala relationer. I den mån det är en radikal konst som bjuder ett genomgripande alternativ blir dess sociala och moraliska relevans också revolutionär även om dess program inte primärt låg inom det sociala området.

Men alldeles avgjort hör också de synpunkterna till debatten om arbetardikten.

Innan vi går vidare, låt oss gripa tillbaka mot ett par formuleringar i en

Birger Norman

tidigare artikel, nämligen dessa: Det vore underligt om inte diktare i fortsättningen skulle försöka skildra hela samhällsgruppers villkor i breda kollektivskildringar, så som Martin Koch gjort i *Arbetare och Timmerdalen*, Ivar Lo i *Kungsgatan* och *Traktorn* etc.

Just Ivar Lo har med uthållig envishet efterlyst "en social diktning, en litteratur om stora samhälleliga ämnen. Den estetiska diktning vi nu har" skrev han 1963 i det pampiga invigningsnumret av *Nya Folket i Bild*, som tyvärr blev *Fib-Aktuellt*, "tenderar bli ett plotter". Själv har han talat för och programskrivit om "kollektivromanen", dvs en prosadiktning "kollektivistisk såtillvida att inte en individs tillfälliga och obetydliga upplevelse utan en hel folkgrupps dramatiska liv står som dess bakgrund".

Någon strömkantring i arbetardiktningen mot de stora kollektiva romanerna har vi dock inte upplevt. Tvärtom, som Ivar Lo själv påmint: Praktiskt taget all svensk romanlitteratur har handlat om individen. "Massorna" flyttade visserligen in i nyare svensk diktning med arbetarförfattarna. Men, påminner Ivar Lo, inte heller 30-talets självbiografiska romaner bröt med den individualistiska romanen. Arbetarförfattarna fortsatte den, förde dess traditioner vidare, fast de flyttade över hela den litterära apparaten till arbetarmiljöerna.

Den svenska romanlitteraturen består i stort sett av de svenska författarnas självbiografier. Den självbiografiska individualistiska romanen har haft en mängd företrädare bland arbetarförfattarna.

Vi saknar breda episka romaner som

Rökstenen — den första kollektivdikten i vårt land?

"innehållsligt speglar massornas rörelser, kollektivens liv".

Istället för att som förr en normaltitel på en roman varit "Familjen på Sjögårda" eller liknande bör titlar av typen "Massorna" framdeles bli de mest adekvata, skriver Ivar Lo, i ett av sina programmatiska utkast för kollektivromanen som genre. Han har dock i denna sin kollektivism mött invändningar. Ja Fridegård, 30-talist som Ivar Lo har t ex försvarat sin individualistiska linje med argumentet att mångfalden också kan speglas i enheten, det stora i det lilla. När, påpekar Fridegård, de enstaka författarna kommer från olika folkskikt och beskriver sig själva sant och riktigt, så blir även på det sättet massornas liv skildrat, kanske djupare än i den efterlysta kollektivromanen. Utan att någon 30-talsförfattare väl direkt siktar på det, skriver Fridegård, har de tillsammans åstadkommit ett slags kollektivskildring av det moderna samhället genom att skriva om sig själva.

Ivar Lo Johansson förefaller själv ha viss förståelse för den hållningen. 1947 utger han "Geniet", en hårt subjektivistisk roman. Året därpå, 1948, skriver Martin Andersen-Nexö i ett brev till Ivar Lo att han nu väntar sig en bok om "mänsklighetens stora startflock". Ivar Lo svarar Anderson-Nexö att "...Geniet handlar verkligen om ämnet. Själva har jag avsett det så. Jag har, skriver Ivar Lo, försökt vända på kaggen: istället för att skriva om mängden har jag skrivit om ensamheten. Det är ju samma ämne, inte sant? Boken vill åtminstone handla om det problem som heter Individens kontra kollektivet.

Kollektivisterna Ivar Lo möter vi på tagligast i romaner som "Traktorn", nota bene om man nu med kollektivroman menar detsamma som litteraturvetenskaperna: "Kollektivroman, en roman som till huvudperson har en grupp människor förenade av sociala

villkor, av ett yrke eller dylikt, icke som i romaner i allmänhet en enskild person, en familj eller en släkt eller ett mera begränsat kollektiv".

Det finns också ansatser till kollektivskildringar i svensk litteratur i övrigt. Josef Kjellgrens 30-talsbok "Människor kring en bro" kan ju exemplifiera. Går vi in i nuet kan en del böcker av t ex Sune Jonsson vara aktuella åskådningsexempel. Sune Jonsson — denne berättare om de avsidestagna — har för övrigt själv påtalat att han betraktar sig som ideologiskt skolad hos Ivar Lo. Sara Lidman betraktar sig också, aningen överraskande, som kollektivist. Hon har vänt sig mot den litteratur som presenterar "människan lösryckt, utan sammanhang med någon annan", utan perspektiv på det samhälle som gjort människan till vad hon är. Sin debutroman, Tjördalen, har hon själv karakteriserat som kollektivroman "på sätt och vis — där jag på ett oklart sätt står på kollektivets sida". Även Hjortronlandet karakteriserar hon som en kollektivroman.

Totalt taget är dock kollektivskildringen en genre i relativ förtvinning i svensk litteratur.

Det finns självfallet också utländska kollektivister. Klassiska namn är här t ex Fjodor Gladkov med "Energi" — som skildrar Dnjeprdammens byggande — John Dos Passos, Hans Kirk osv. Litteraturvetenskaperna gör för övrigt vederligt att just kollektivromanen kan som genre betraktas som en följdföreteelse till den moderna skporletärromanen; den proklamerades som en den nya tidens romanform framförallt av den sk socialistiska realismens företrädare i Ryssland.

Här är dock inte platsen att dröja vid "massornas rörelse, kollektivens liv" i utländsk litteratur. ■

¹⁾ Artur Lundkvist formulerar sig så i BLM 1/1973.

²⁾ Antologierna 30-tal, 40-tal, 50-tal, R & S Svensk litteratur i kritik och debatt, Prisma.

³⁾ Birger Norman: Sol vad vill du mig, R & S, 1971.

⁴⁾ Birger Norman: Vinkelskott, R & S, 1973.

⁵⁾ Sven Delbanc: Trampa vatten, Författarlaget, 1972.

HCK vill ha fram föreskrifter

Skriver till regeringen om § 42 a och arbetsplatserna

Handikappförbundens centralkommitté, HCK, har sedan en lång tid tillbaka arbetat kring miljöns tillgänglighet för handikappade. Ett stort steg framåt

var det därför när § 42 a infördes i byggnadsstadgan. I allt för stor utsträckning har man dock utnyttjat sig av formuleringen "i skäligen omfattning". Det är många

offentliga byggnader som byggts sedan lagen trätt i kraft som inte är tillgängliga för handikappade, säger HCK i sin skrivelse till regeringen.

HCK noterar därför med glädje att riksdagen den 6 mars uttalade sig för

att § 42 a skall innehålla bindande föreskrifter, från vilka avsteg endast får

ske efter dispensprövning i redan gällande ordning. Riksdagen beslöt också ge Kungl Maj:t tillkänna denna uppfattning.

HCK vill starkt betona vikten av att lagens formulering snarast ändras och hoppas därför att bostadsdepartementet skyndsamt omarbetar lagtexten i enlighet med riksdagens beslut.

REAL-Stolen Höj och sänkbar arbetsstol

REAL-stolen svensktillverkad specialstol för rörelsehindrade. Utförande i kraftig stålrörskonstruktion. Tippningssäker. Sitthöjd 40–56 cm, ält. 50–66 cm.

Realstol med standardarmstöd, även justerbara i bredd, 4 st 75 mm länkrullar, därav 2 låsbara.

Realstol utrustad med: Förflyttningsskiva, extra stor ryggplatta, låsbar sättsnurrning, höj- och sänkbara armstöd, 4 st 75 mm länkrullar.

REAL-stolen levereras som standard med armstöd reglerbara. Justerbart ryggstöd — 2 låsbara hjul samt 2 klothjul. Klädd med tyg eller galon i färgerna rött, blått, grönt, lejongult.

REAL-stolen kan även utrustas med:

- Fotring: hel - halv eller kvarts
- Handmanövrerad förflyttningsskiva (som alternativ till de låsbara hjulen)
- Låsbar sättsnurrning
- Höj- och sänkbara armstöd — som även är justerbara i bredd
- Extra stor ryggplatta
- 5 cm djupare sittplatta
- Nackstöd reglerbart
- Benstöd reglerbart
- 75 mm länkrullar. Mycket lättgående. 75 mm dito låsbara
- Armstödsplattor 8 cm kortare än standard
- Bromsspak avkortad 10 cm
- 1 coxitutförande med fällbara klaffar
- Lyftomat = höjinställning med gasfjäder — NYHET!
- Specialutförande enligt önskemål

STATSBIDRAGSBERÄTTIGAD

KONTAKTA OSS FÖR EV. PROVSTOL

KORTA LEVERANSTIDER

**mercado
rehab** ●

Box 16348 103 26 Stockholm 16

OBS! Nytt tel.nr 08/67 39 39

Kommunråden bör få yttra sig

När det gäller dispensansökningar från lagen vill HCK framhålla vikten av att kommun- och länshandikappråd får möjlighet att yttra sig över dessa ansökningar. I KHR och LHR finns människor med erfarenhet av olika handikapp och som därför kan ge värdefulla synpunkter på vad effekterna kan bli för olika handikappade vid beviljande av dispens från lagen. Ibland kanske en handikappanpassning av ett byggnadsprojekt kan te sig alltför dyrbart, men man tänker då inte på vad de samhällsekonomiska konsekvenserna kan bli om man utestänger en stor grupp människor från offentliga byggnader. HCK anser det därför synnerligen viktigt att KHR och LHR ges möjlighet att yttra sig över dispensansökningar från lagen.

Tag fram föreskrifterna nu

1970 infördes att även arbetsplatser skall göras tillgängliga för handikappade. Ännu har dock inte tillämpningsföreskrifter utfärdats, vilket gör att lagen efterlevs mycket dåligt. Det finns endast allmänna tillämpningsföreskrifter för byggnaders tillgänglighet, men det saknas föreskrifter som mer konkret visar hur en arbetsplats skall göras tillgänglig.

Denna fråga hör intimt samman med hela arbetsmiljöns utformning hur vi skall få en arbetsmiljö som inte skapar handikapp och som underlättar för handikappade att behålla sitt arbete.

HCK anser därför att tillämpningsföreskrifter för arbetsplatsernas tillgänglighet snarast utarbetas. ■

Kofoeds skola i Köpenhamn – socialt experiment eller pseudolösning?

Det har stått storm och strid kring Kofoeds skole i Köpenhamn. Stormen har kommit i många fall från omkringboende, som vill bli kvitt skolan och striden emanerar i inte ringa grad från ledarna, unga människor med brustna illusioner. GUNNAR NILSSON har besökt institutionen.

Kofoeds skole ligger vid Dronningsgade, inte så långt från Köpenhamns centrum och startades i slutet av tjugotalet med syfte att i första hand hjälpa den stora depressionens offer. Det har skrivits en hel del under årens lopp om skolan, om dess vision av den socialt deklasserade människan, som efter en tids rehabilitering vid skolan gick ut i världen igen i snygga, pressade kläder.

Visionen finns inte mer

Status har talat med tre ledare vid institutionen. Alla tre är unga människor, vars brustna illusioner kanske betyder mer för samhället än de hundratals ohjälpta hjälpsökande, som sö-

ker sig till institutionen och som med eller utan ett gott ord på vägen, med eller utan tvättade underkläder till synes för alltid hamnat i det ekorrhjul, som de flesta av det kapitalistiska samhällets klasslösa hamnar.

Samhället har förändrats

De tre ledarna, som Status talat med, heter Poul Olsen, Leif Petersen och Georg Mortag. De är alla unga män, som sökt sig till institutionen i något som kunde kallas vilja att hjälpa.

De har alla insett att det inte är mycket de eller skolan kan göra för dem som kanske mest skulle behöva hjälp.

— Den fördjupade sociala krisen i vårt samhälle, utslagningen av människor märker vi här på skolan konkret. Det är nämligen så att allt välstånd och alla materialistiska framtidsvisioner till trots, allt fler människor tycks hamna längst ner på den sociala rangskalan i samhället, säger Leif Petersen.

— Till bara för ett tiotal år sedan kunde den här verksamheten hållas under kontroll. Systemet med poäng för prestationer kunde till nöds funge-

ra. Nu har vi tvingats överge systemet, därför att det inte längre kan fungera. Allt fler av de människor som söker sig hit är i behov av medicinsk och psykiatrisk vård. Och allt fler människor söker sig också hit.

Fördjupad kris

Vid Kofoeds skola sker ingen egentlig registrering av de hjälpsökande. I vissa fall kan ledarna få tid över för personliga samtal, och erfarenheten visar att utslagningen drabbar hårdast vissa grupper av människor.

— De vi genom samtal kunnat få kontakt med talar i de flesta fall ett tydligt språk om en tröstlös cirkelgång. Där finns skilsmässobarnen och de föräldralösa. I sinom tid hamnar de från ungdomsfängelse på någon anstalt, och därmed är deras kretsgång given. Mönstret upprepas och övertygar oss om att de sociala handikappen åtminstone för dem varit utslagsgivande för deras ambitioner och möjligheter i samhället.

Pseudolösningar

Ledarna vid Kofoeds skole pekar på

samhällsstrukturens betydelse. De sociala institutionerna är inte anpassade för de människor som söker sig till skolan.

— Hit kommer de som de sociala institutionerna i samhället inte vill veta av. De betar sig inte som andra vanliga hjälpsökande vid socialbyråerna. De passar varken in i deras vårdapparat eller motsvarar några som helst förväntningar. De är allt för mycket av samhällets dåliga samvete för att man skall vilja ta sig tid med dem.

— Skickar man någon härifrån till en socialbyrå, kommer vederbörande snart tillbaka till oss. Sänder vi någon till en annan privat institution är han eller hon snart här igen.

Strategi

Ledarna anser inte att det är någon som helst mening att söka göra de hjälpsökande politiskt medvetna. Istället går mycket av deras utåtriktade arbete ut på att göra människorna utanför institutionen medvetna. Den sociala krisen i samhället, anser de fördjupas. För bara ett tiotal år sedan var det ytterst få kvinnor och ungdo-

mar, som sökte sig till skolan. Andelen yngre kvinnor liksom andelen kvinnor i sin helhet ökar. Männerna blir också yngre.

— Nu skall skolan flyttas till en förort, säger Leif Petersen. Egentligen är det att tillmötesgå en högröstad opinion i vårt grannskap, som helst vill att vi försvinner. Nu skall vi stoppas undan. Fem miljoner av ett arv från Amerika skall användas för att uppföra en mastodont i fyra våningar, som man tror skall ge bättre resultat.

Ständig ström

Utslagna söker sig till utslagna, det är ett faktum.

— Skolan är för länge sedan överbefolkad, säger Poul Olsen. Det vi kan göra är att i bästa fall ge dem som kommer hit kaffe. Någon meningsfull verksamhet kan inte bidrivas.

Slutsatser och kommentar

Ledarna har dragit slutsatsen att skolan är en pseudolösning. Mot dem står styrelsen, vars vision är att de hjälpsökande skall anpassas till samhället eller till dess vårdapparat.

De unga ledare vi talat med anser att ökningen av människor med grava sociala handikapp tyder på att den sociala krisen i samhället fördjupas. Rotten till det onda är att söka i själva samhällsstrukturen med dess rigida krav på beteendemönster och ambitioner.

Samtidigt har samhället som sådant blivit absurt. Kraven på människorna blir så stora att till och med människor med hög utbildning och lysande sociala meriter hamnar i farozonen. Människan går sönder, alienationen blir allt mer markant. Attityderna hårdnar och positionerna blir allt mer låsta.

Efter oss syndafloden? ■

VID BESÖK I HÖÖR,
ät och bo på

Järnvägshotellet

God mat och gott kaffe
Propra rum
Tel. 0413/200 25

Affärsgatans växlande symfoni

Utan att riktigt förstå varför, anlände jag till stadens centrum och såg snart mig själv i led med tusentals medmänniskor, som intet ont anande i stora skaror gick efter ljudet från kommersialtabernaklets svensktoppspreludium, vilket smekte affärsgatans fasader och lade lock på eventuell köpmotstånd. **ARLY JOHANSEN** har hamnat i affärsgatans växlande marknadssymfoni.

Marknadspubliken, som frivilligt erlagt avgift, för att innanför marknadsplatsens staket låta sig plågas av attraktionernas påvra kakafoni och veverdärdiga anblick, driver omkring ständigt jagande sensation, händelsen, som kan bli marknadsminne. De flesta skall få åka hem besvikna. För vad möter dem denna efterlängtnade dag annat än det gamla vanliga.

Ledd av marknadsvetenskapens senaste rön gick köppubliken lydigt lös

på varugondolernas och hyllornas innehåll. Helt uppslukad av erbjudandenas beteendeforskade gestaltning plockade man i prylar, grunkor, grejor, pinaler, manicker, mackapärer, doningar, persedlar, utensilier, tillbehör, pick och pack... piuuuh! Ifall nedplockandet i varukorgen gick för trögt, fanns det alltid en serviceinriktad kolportör, som uppmärksammade det och med illusoriskt slingrande värtalighet nötte bort de sista tvivlen.

De rymliga varukorgarna bör nämligen utnyttjas helt rationellt. De skall proppfulla förbi den effektiva kassafunktionen, som förvisso är en flaskhals till friheten. Köppubliken har numera insett nödvändigheten av kökulturens bevarande. Hur i helsefyr skall man annars få rationaliseringsåtgärderna att gå ihop?

Från tillförlitligt håll anser man, att det torde vara ett kärt besvär för glada köpare att stå i kö en liten stund, speciellt som man tillhandahåller förströelse under väntandet på utarmningsbehandlingen lite längre fram. Man

har nämligen likt ryssjor arrangerat blommande fång av färgsprakande godisbuketter, inte minst till fromma för de små barnen, som dock ibland inte tycks ha förstått den egentliga meningen med kommersen utan tjarar på de mera förståndiga vuxna så att de inte får köpro utan tyvärr tvingas ge sig av allt för snart.

Små rackare där, ha, ha, fattar ni inte, att ni är ett allvarligt hinder med erat kissande och "mamma, jag vill hem".

Längs raderna av hästar, kor, får, getter, fjäderfä pågår ett ivrigt köpslående. Vitklädda veterinärer besiktigar djur efter djur och meddelar diskret uppdragsgivarna sina råd. Bönder med prunkande klockkedja utanpå västen, mjuk filthatt och knotkäppen krokad på handen i fickan, har, viftande med söndertuggad cigarr, drängar att springa av och an demonstrerande hästars rörelseförmåga. Här och där lyftes en tung hand till slag, vilket får den oin-

vigda att darra av spänning inför den kommande smockan. I nästa stund är en affär besegrad med ett ljudligt handklatsch, varefter kontrahenterna vandrar i väg, för att i öltältets öronpinande flaskhantering och utdunstningar av öl, tobaksrök, svett idka umgänge. Trots att det tycks omöjligt att hitta en enda ledig plats vid de ned-sölade, primitiva långborden, hopspi-kade för en dag, skaffar sig fler och fler en plats i gemenskapen. Annek-törerna möts därvid av en akut motvil-lighet, som tillkännages med besvärat kasande längs bänkarnas råa plank. Denna manöver skapar ibland oför-happandes plats tack vare ett plötsligt införlivande av motsträvt trä i mjukt sittflask.

Grillbarerna andades förledande och fyllde affärsgatans spegelvärld med exotiska kryddofter, som skapade trängsel vid bardiskar och bord. På energikrävande järnhällar fräste hela regementen av allt mer svartnande korv jämte bitar av sekunda död ko. Vid de trånga borden satt färdigätna människor med bilden av falska kryd-dor tydligt avtecknade i besvikna an-sikten och längtade efter mat.

På nöjesfältets gyckelgata trängs il-lusoriska fasader i smattrande sorl. Utopare, som överröstas av skrällan-de musik från knastrande högtalare, bjuder ut artister, vilka på löpsedelshyllan framför varietétälten ger prov på sin konst. Strep-teasan Dora ålar sig i påklädd nakenhet till ackompan-jemang av småpojkers fnissande, me-dan utbrytarkungen rasslar med tunga kedjor. Ormmänniskan demonstrerar krångligaste sättet att förstöra krop-pen, medan fakiren bränner av håren på bröstet. Efter demonstrationen fylls tältet av nyfikna, som mot betalning vill se händelserna bakom rubrikerna.

När marknadskommittén hade sam-manträde föreslog någon, att man i af-färsgatans högtalaranläggning skulle låta Ture Slogan sjunga ut sin egen-händig hopsatta "När välling regnar från himlen har den fattige ingen sked" men blev nedröstad av en betydligt klyftigare grupp, som varnade för att ge publiken den minsta lilla chans att känna för de fattiga. De stora investe-ringar som gjorts i komplicerade kas-sasystem måste till varje pris göras så räntabla som möjligt. Det hjälpte inte, att vaktmästaren försynt påpekade, att detta argument påminde honom om

mannen, som inte för sitt liv kunde förmås att lämna parkeringsplatsen förrän mätaren hade slagit om till rött.

Vid tickande roulettbord klirrar po-letter dansande över glasskivan och hamnar alltid i croupierns besittning. Spända miner följer poletters hoppande i spelautomaterna, som omättligt sväljer mynten. Pojkar med från mammas korsett knyckt fjäder, töm-mer, i spänd utkik efter vakten, en och annan spelautomat på poletter, vilka sedan ger ny spänning i karuseller, flyggunga, radiobil, centrifug m m.

Vid kassaapparaterna satt effektiva damer och dammsög köbildarnas plän-

böcker och portmonnäer. Prasslande sedlar sögs enkelriktat ned i appa-rternas bottenlösa svalg. Då och då be-viljades någon lite menlöst klirrande växelmynt i retur, för att med en suck tas emot och begrundas.

Människorna dekoreras efterhand med marknadens attribut, ballonger, lustiga hattar, polkagrisrandiga käppar med knopp och släpar på från tombola vunna kaffeburkar, dockor, nallar. Locktonernas löften om spänning och vinster, som skulle driva den gråa var-dagen på flykt, suger effektivt åt sig surt förvärvade slantar och bäddar för grötdiet. ■

Kom till Klämman en mil från Uddevalla!

KLÄMMAN — fritidsgården på Herre-stadsfjället en knapp mil från Udde-valla — med milsvid utsikt och härlig ren luft ägs av Idrottssällskapet i Uddevalla, men står öppet även för handikappade. Hit kan medlemmar i Hjärt- och Lungsjukas Lokalavdelning i Uddevalla med omnejd tillsammans med medlemmar i Astma-allergiför-bundet få komma varje onsdag året om och vederkvicka sig med promenader på iordningställda stigar av olika längd för människor med olika motionskrav. 2,5 km är den kortaste vägen och den längsta är 5 km. Promenadvägarna har belysning så man kan motionera när man har tillfälle. Det finns bastu och

naturligtvis ett kök där man kan koka kaffe och laga till eller värma lite medhavd mat.

De som har egen bil brukar ta med dem som inte har och blir intresset större och anläggningen mera känd skall föreningarna försöka ordna med en buss. Även färdtjänsten kommer att bearbetas för medverkan. En sådan fritidsanläggning bör ju utnyttjas till fullo. Lovorden över den är många. Möt upp på onsdagarna! Alla är hjärtligt välkomna!

*Hjärt- och Lungsjukas Lokalavdelning
i Uddevalla med omnejd.*

Kan man bota bronchitis?

Den frågan har många läsare av belgradtidningen Politika Ekpres ställt till tidningens medicinske medarbetare. GUNNAR NILSSON har gjort ett kort referat av svaret.

Luftföroreningarna — en följd av industrialismen

Politika Ekpres' medicinska medarbetare konstaterar inledningsvis att kronisk bronchitis är en sjukdom, vilken i dag besväras miljoner människor över världen. I England är den så vanlig att man där börjat kalla den "engelska sjukan". I Storbritannien beräknar man att förluster för enskilda och företag p g a frånvaro från arbetet genom sjukdomen uppgår till i runt tal 100 miljoner pund per år.

Det är därför helt naturligt att den medicinska vetenskapen gör stora ansträngningar för att förebygga sjukdomens följsjukdomar och om möjligt bota patienterna. Genom medicinering kan komplikationer, som tidigare varit synnerligen allvarliga, förebyggas.

Vintertid utvecklas sjukdomen lätt till broncho-pneumonia, vilket förebyggs bl a genom ordination av antibiotika.

Behandling med antibiotika avbröts

Till en av tidningens läsare framhåller Politika Ekpres' medicinska medarbetare att läkaren varit i sin fulla rätt att avbryta behandlingen med antibiotika, därför att risker föreligger att patienten småningom blir resistent mot sådan medicinering.

Allt lägre åldrar drabbas

Av insändarna till tidningen att döma förekommer bronchitis i allt lägre åldrar även i Jugoslavien, vilket är ett land som genomgår en intensiv industrialiseringsperiod.

Den industriella miljön måste förbättras

Den medicinske medarbetaren i Politika Ekpres påpekar att det i första

hand är industrialiseringen och människornas anhopning i rökiga städer som vållar sjukdomen. Avgaserna från bilarna, hamnstädernas rök och damm, den otillfredsställande ventilationen och luftreningen i många industrier och rökning och vistelse i rökiga lokaler är bland de många faktorer, som orsakar att allt fler drabbas av sjukdomen.

Att sjukdomen ökar med ett lands urbaniserings- och industrialiseringsgrad framhåller den jugoslaviske medicinske medarbetaren som statistiskt bevisat. Sålunda har enligt Politika Ekpres förlusterna i Västtyskland p g a frånvaro genom sjukdomen från arbetet sprungit upp till inte mindre än 35 miljoner arbetsdagar och 280 miljoner arbetstimmar/år.

Det är miljön i städerna och industriorterna och i fabriker och verkstäder, som måste förbättras. Den medicinska vetenskapen gör vad den kan för att genom fysisk terapi och framställning av nya mediciner bota sjukdomen. ■

MYNT MEDALJER

KÖPES • SÄLJES

SPECIELLT SÖKER VI

GULDMYNT

SVENSKA OCH UTLÄNDSKA

FRÅN ANTIKEN TILL NUTID

HÖGA PRISER ERHÄLLES

STRANDBERGS MYNTHANDEL

Tullportsgatan 153 - 117 34 Stockholm

Tel 08/69 37 00, 69 43 00

AB TUNGELSTA TRÄ och BYGGVAROR

137 00 VÄSTERHANINGE

Allt i byggnadsmaterial

Eget sågverk och hyvleri

Rabatt till tidningens läsare

Tel 0750/300 02

LINDARNA-FALUN

Postbox 405, 791 03 Falun 3

LOTTERIER - TOMBOLOR

BINGOVINSTER - FESTSERVICE

SPORTPRISER

RING 023/33050

Beställ våra nya kataloger

STATUS BILDKRYSS

KÄN SKIGE FÜRST DRA	HAR HASSE OCH TAGE	PLANT-SKO-LAN	LÄGGER NYTT TAK PÅ HÄVS-VATTEN	INTRESSE-RÄR EKONOM	TÄR VAL APAN OFTA	<p>JASÅ... DE ÄR DUKAT HÄR!</p> <p>JA, JAG SLOG UPP SNUSET HÄR... VARSÖ-GOD Ä TA EN NYPA!</p>		
FISK					GÖR DEN ALLRA MINSTE			
VIKTIG KÄNAL								
BÖR BRE-VEN VARA								
FÄSTE			SES I TIDNING					
GOD-KÄNT	BLIR FÖN-STER VID BYGGE							
BÖR SLUTA TÄTT	VATTEN HAR VATTEN RUNT OM			STOR				
KYLD				MO-TÖR-TÄV-LING		MAN	DEN 24 DEC.	
				YTA			REV-BENS-BROTT	
		UNDER KOPP OCH I SKYN?	VANTAR KON-DOR PÅ KÄNDE		FÖR-HÄNGE RUNE NORD		ÄLG-MOR	
HAR KANSKE TOR-PAREN					MED-TÄV-LÄRE		GÄR VAKT	
					SLUT			
				GER BÄTTRE HOPP			HAN OLV HON	
				MJUKT			JOBBA	
SAMLAR TANKAR		UTREDER POLISEN			GÖR DEN EN-VISE			
SÖRJAR SÄGA MED		DOG I KLARA						
HAR SVÄRT ATT NÄ UPP	LÄDER FÖR BAKEN				KAN HON GÅ I	KÄN STICK-TÄNT BEGÄ-RA	VID STRAND-KÄN-TEN	
							YTA	
					LOVISA	HÄLS-TER		
						UTSIKT		
			KAN GÖRA BE-SLAG				SÄTT ATT FATTA	
				INGÅR I FÄR-SROCKEN	ROGER CLAY	VIMSIG PRÄL INTE RÖNING	KAN MAN VARA MED TUPPEN	GER RÖK-UT-VECK-LING
			KAN FÅS PÅ APO-TEKET			FÖR DAGEN		PLAGG FÖR HENNE
			I DET ALL-MÄNNI-BADET	JONAS YRVE	SLUTAR KVÄLL MED	HALV KÖRP		AFTON-TID-NINGEN VARUNUS
			GÖR HÄL NÄR DEN BLIR FÄRDIG			GÄR INTE IHOP		
								KLA-RAR AV

MÅSTE TRÄNA FÖR VINTERN TJOHEJ...

GP.

nr 5

Namn

Adress

Postadress

Lösningarna måste vara Status redaktion, Box 3196, 103 63 Stockholm 3, tillhanda senast den 10 juni. För att få delta i tävlingen skall tävlingsbrevet vara märkta "Bildkryss nr 5". — Tre priser utdelas som vanligt, nämligen ett på 25, ett på 10 och ett på 5 kronor. Pristagarnas namn meddelas i Status augustinumner.

VICTOR STEFFEN Anna Karolina Karlsson

Det var efter andra världskriget då svenska folket svalt av brist på bröd, mjölk, smör, potatis, kött och andra viktiga livsmedel. Då även tobaken var ransonerad och spriten gjorts mera svåråtkomlig tack vare Brattsystemet. Då lungtuberkulosen ökade och magsjukdomar och sockersjuka minskade.

Jag och min vän Mons hade varit på rådhusrestaurangen. En och annan gång gick vi dit för att få ett ordentligt mål mat. Det hände inte ofta för vi var fattiga. Nåja, fattigdomen är ett relativt begrepp. Det fanns de som hade det värre.

Mons betyder berget. Han hade fått smeknamnet på grund av sin beydande kroppshyddad och av andra än mer medicinskt betonade skäl. Han var en humorist och hans skrott harmonierade med kroppsvolymer. Han skulle bli kirurg. När vi gick förbi Serafen pekade jag på kirurgens byggnad och sa: — Klappar inte ditt hjärta av fröjd, när du skådar denna lidandets boning? Mina ord framkallade ett av dessa olympiska skratt som ekade mot Hantverkargatans husväggar.

När vi kom till bron som sammanbinder Kungsholmen med Tegelbacken eller tegelbackseländet, som det kallades, såg jag en gammal gumma

som stod invid räcket och mumlade för sig själv. Jag gick fram till henne och frågade vad det var fatt. Hon talade om de många stygga människorna som fanns i Stockholm. Nu hade de stulit hennes paraply. Ja, sade jag snusförnuftigt, eftersom det är så många människor i Stockholm och en viss procent av människorna är stygga, så måste det finnas fler stygga människor i Stockholm än på landsbygden. Hon uppfattade vänligheten i min röst och ett samtal kom igång. När Mons såg att jag var upptagen avlägsnade han sig.

Jag tyckte att denna lilla gumma var i behov av hjälp och frågade henne var hon bodde. Hon hade ingen bostad, hon sov i trappgångar om hon kunde komma åt. Då och då försökte hon öppna en port i gatan, men de var tillbommade och hon svor vredgat över de jakra husvärdarna som låste sina portar på kvällarna. Hon hade någon tid kunnat komma in på ett tomt kontor och det var en lycklig, men allt för kort tid. Hon hade också fått bo hos ett par flickor, men det var trångt och otrevligt.

Jag hyrde ett rum på Kungsholmen, men vågade inte ta med mej gumman, kanske värdfolket skulle sparka ut mej. Nej sa hon, jag är också för gam-

mal och orkar inte med sådant nuförtiden. Jag hade ju inte tänkt mig att ta betalt i levande valuta. Men nu var jag envist besluten att skaffa gumman logi för natten. Jag frågade en polis-konstapel och han sa att Frälsningsarmén hade ett natthärbärke, men det stängdes klockan nio och nu var klockan elva. Men i gamla stan, sa han finns en del små hotell som brukar ta emot.

Ja, vi travade iväg till gamla stan och ringde på. Värdinnan var till att börja med vänligt inställd, men när hon hörde att det bara var gumman som skulle ha rummet slog hon från sig med händerna fast jag erbjöd mig betala i förskott. Likadant gick det på nästa hotell. Vi vandrade bedrövade bort. Hon berättade att hon levttillsammans med en gammal gubbe i en stuga i Dalarna. När gubben dog ville inte kommunen ta hand om henne, hon hörde inte dit. Hon visste väl knappt själv var hon hörde.

Det var disigt vinterväder och ibland kom det snöblandat regn. Ljusen i fönsterna släcktes, ett och annat lyste fortfarande varmt och inbjudande, men oåtkomligt för oss. Hon berättade drag av sitt liv: — Jag har haft många rara fästmän, sa hon. Men sjömän skall du akta dej för, dom är giftiga, lärde hon mig ur sin erfarenhets mörka minnen. Ja, på grund av sitt kringflackande liv var de alltför ofta smittospridare.

Lyktorna, det var väl gaslyktor på

Med ömsinhet och med humor skildrar VICTOR STEFFEN i denna berättelse ett livsöde från 20-talets Sverige.

smågator, hade mångskiftande glories i dimman. När vi kom i uppförbacke blev hennes steg släpande, hon stannade och lutade sej mot mitt bröst och somnade. Fingrarna slappnade och handväskan föll till marken. Hon vaknade med ett ryck och återtog sitt enda lösöre.

En gång sa hon föll hon ikull på gatan och slog hål i huvudet. Jag kom till Serafimerlasarettet där di sydde ihop mej, sa hon.

Så saktades stegen, hon somnade vid mitt bröst och vaknade när händerna släppte taget i väskan. Ja, doktorn sa att det där såret var inte det värsta, jag behövde komma på sjukhus för lungorna, ibland hostade jag blod. Vi irrade ikring på tomma gator. Ett slag kom vi ut i den värsta kommersen på Drottninggatan. Jag frågade några av flickorna om de visste någon råd. Ge henne pengar, sa de. Vad skall hon med pengar när hon inte kan komma in någonstans? Hon fick litet sömn vid mitt bröst innan hon släppte väskan.

Fram på morgonkvisten kom vi till Klara kyrkogård. Hon erinrade sig då att därinvid fanns ett kafé som öppnades klockan fyra på morgonen för att sättarna vid tidningarna skulle kunna få kaffe. När klockan slog fyra

i tornet lämnade jag henne de slantar jag hade och tog farväl. Sök reda på någon präst i morgon och bed honom ordna så att ni blir omhändertagen och får vård. Jag hade nämligen den föreställningen att man i den teologiska fakulteten hade erhållit bättre kunskaper om hur man skulle ordna för de fattiga, de utkastade, samhällets olycksbarn. Fast jag var med kand hade jag inte någon hum om den saken.

När vi tog farväl sa hon: — Gud välsigne dej för du varit snäll mot mej. Anna Karolina Karlsson, det är min adress.

Mitt sinne för humor var inte så utvecklat att jag fattade det roliga i den situationen. Men min vän Mons upphävde, när jag omtalade saken, ett av sina olympiska skratt. Ja sa han, det var verkligen hennes adress. ■

RHL INFORMATION

Solsken över årets första kurs

Regionkursen i väster gick i Göteborg

Årets första regionkurs utkämpades på OK:s motorhotell i Göteborg den 23—24 mars i strålande vårväder, som vi tyvärr inte hade tid att njuta av. Deltagarna kom från Hallands, Skaraborgs, norra Älvsborgs och Göteborgs och Bohus län samt från Norge. Sivert Klasson från riksförbundet var kursledare och för värdskapet stod Hjärt- och Lungsjukas Samorganisation i Göteborgs och Bohus län (HÄLSO). De praktiska detaljerna hade studiekonsulent Hans Persson skött om med benäget bistånd av göteborgsföreningen. De flesta av deltagarna hade varit med förr och var väl förtrogna med rutinen. Några var nya i gemenskapen och kunde ge objektiva och fräscha synpunkter på problem som diskuterades.

Vi gick ut hårt på lördagen och ägnade halva dagen åt frågor som rörde den allmänna sjukförsäkringen. Bengt Hellqvist från försäkringskassan i Göteborg gav en utförlig sammanställning av nyheterna från 1974. Vi lärde oss att räkna ut ersättning vid sjukdom, hur bostadsbidraget beräknades, föräldraförsäkringen, sjukpenning vid vård av sjukt barn och i samband med barns födelse samt hur den nya tandvårdslagen fungerade.

Vårdsituationen

Efter lunch ägnade vi oss åt grupp-
arbete i detta ämne. Frågorna vi fick var lätta att besvara, men huvudsaken var att få fram problem, som vi stött på i vår personliga kontakt med sjuk-
kassan och dess tjänstemän. En grupp hade tex kritiska synpunkter på blan-

kettens text. Bengt Hellqvist svarade på frågor och gav förklaringar på det som vi fann krångligt.

Nästa stora ämne var vårdsituationen i regionen. Klinikintendent Gunnar Palmqvist från Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg redogjorde för situationen här i Göteborg vad det gäller vården av hjärtsjuka. Ett digert frågeformulär hade gått ut från riksförbundet till representantskapet och det var meningen att det skulle ha jobbats med det, så vi hade kunnat diskutera de olika frågeställningarna inom grupperna, som i det här fallet var indelade länsvis. Ämnet var för stort för oss. Vi fick bakläxa. Om någon vecka kanske vi har lyckats få fram svar på de flesta frågor. Då skickar vi in frågebunten!

Lördagsarbetet avslutades med middag och underhållning av fyra spelmän ur gruppen "Gamlestadspojkar-
na". Stämningen steg avsevärt av deras friska låtar.

Ett samhälle för alla

Söndagsarbetet hade svårt att komma igång och fick bli lite improviserat. Filmen om fysisk träning för hjärt-

sjuka visades och kommenterades.

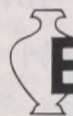
En ingående diskussion kom igång om verksamhetsplaneringen och regionsindelningen. Vi enades till sist om den indelning som ABF redan har. ABF:s representant Bertil Johannison presenterade kursmaterial som låg honom varmt om hjärtat och gärna såg att föreningarna tog upp i cirklar. Där fanns naturligtvis "Ett samhälle för alla" som många föreningar redan haft på sitt program. "Vår förening" med tillägget "Aktiv medlem" rekommenderades också.

Kurskommentar

En hel del fick vi lära oss. Många åsikter och synpunkter blev ventilerade. De flesta fick väl ut något positivt av samvaron. Fortfarande framstår dock frågan om nyrekrytering till arbetet inom styrelser och kommittéer som allt överskuggande. Hur får vi in nya krafter, som tar vid efter oss "gamlingar"? Säg det?

Till slut ett varmt tack till förbundet för en givande veckoslutskurs! Tack Sivert och Masse!

Elisabeth

Ett tryggt stöd i en svår stund

Stockholms
ELDBEGÄNGELSEFÖRENING

Ombesörjer både eldbegängelse- och jordbegravningar. Utan enskilt vinstintresse.

Huvudkontor: Sveavägen 116 vid Odengatan
Söder: Ringvägen 127

15 16 60
40 58 59 eller 40 58 76

Kungsholmen: Hantverkarg. 28
(AB Öhmans begr.byrå) 53 33 75
Östermalm: Valhallav 143 63 40 61
Handen: Källv. 20 B 777 22 10
Märsta: Ombud. Stationsg. 3 0760/150 90

Sollentuna: Sollentunav. 118 96 26 25
Hägersten: Blommensbergsv. 127
vid Hägerstensv. 18 65 00
Järfälla: Ombud fru G. Hahn 0758/108 00
Göteborg: Chalmersg. 21 031/20 21 30

Rådgivning och dödsfallsanmälan efter kontorstid 08/51 91 00

Regionkursen på Ramnäs gav riksdagsman lärdomar

Den 30—31 mars hade CO i Västmanlands län för Hjärt- och Lungsjuka en kurs i ABF:s studiehjem Ramnäs för kontaktombud i länsföreningarna med 23 deltagare från 5 olika kommuner tillsammans med länets ABF. På lördagen stod Odd Uhrbom, ABF, och Hasse Persson, RHL, för uppgiften att försöka få deltagarna att begripa något vad ett kontaktombud och en studieorganisation har för uppgifter inom lokalföreningarna.

Det visade sig dock, när redovisningarna efter grupparbetet var avklarade, att samtliga inte var så okunniga i dessa frågor. Den diskussion som följde och de många frågorna från deltagarna var stimulerande.

Riksdagsmannen fick lärdomar

På söndagsförmiddagen gästade riksdagsmannen Sven Hammarberg från Västerås kursen. Han talade om dagsaktuella frågor i riksdagen. Ni kan vara övertygade att här blev vederbörande utfrågad till grund och botten av nyfikna deltagare, där man tog upp sociala frågor, frågor om tekniska hjälpmedel m m. Vi fick också svar på våra frågor vad det gällde den statliga sektorn. Hammarberg slutade med att tacka för att han fick deltaga och han medgav också att han fått en mycket vidare inblick i vår organisation och för vad vi kämpar för.

Han trodde bl a att en del väsentliga frågor för oss redan var lösta, som t ex att tbc-sjuka har fri sjukhusvård då sjukdomen står under smittskyddslagen. Han ansåg det borde vara naturligt att sjukhusvården var kostnadsfri för denna grupp under sådana omständigheter.

Försäkringskassans irrgångar

På söndagseftermiddagen representerade L E Svensson från försäkringskassan, som försökte sätta oss in i kassans paragrafer och irrgångar. Deltagarna var tämligen frågvisa även under detta avsnitt i programmet. Många pekade här på orättvisor de ansåg fanns i pensions- och försäkrings-

frågor. I detta fall framhöll Svensson att de anställda inom kassan endast har att följa de direktiv som beslutas på högre ort. Han vidhöll dock att det kan verka som orättvisor i en del gränsfall som kan uppstå.

Herrar Hammarberg och Svensson fick också med sig på vägen en del frågeställningar att undersöka och försöka framföra i de instanser de hör hemma.

Trivsamt på Ramnäs

På lördagskvällen när vår gruppredovisning var slut vid 20-tiden fortsatte vi med samkväm i samlingsalen. Vi drack kaffe med dopp. Gun Hellsin från ABF deklamerade, vi hade lekar och andra lustigheter. Det blev även tillfälle till en svängom efter Bertils orkester, bestående av en skivspelare med olika plattor. Allt gick i gemytets tecken.

På Ramnäs är det alltid trivsamt beroende på den goda andan som från dess begynnelse skapats där. Inte minst beror det på den härliga maten som serveras kursdeltagarna. Ett hjärtligt tack till personalen. Ett hjärtligt tack till kursledningen, ingen nämnd och ingen glömd. Till sist ett hjärtligt tack till samtliga kamrater som deltog i kursen och som gjorde den till vad den blev.

Vi hoppas på en snar träff igen under samma gemytliga former som denna gång.

KA

Regionkurs i medeltida miljö bjöd på sol och vår och långa grupparbeten

Nu har jag legat vid Wiks folkhögskola — i 2 hela nätter — och under 2 st dagar haft en trevlig samvaro med ca 35 kamrater från Gotland, Uppsala, Enköping och storkommunen Stockholm, rapporterar BRITT HENRIKSON från en av RHL:s regionkurser.

I en buss startade de flesta från Rådmanngatan där Fhlis har sin hemgård och som fick ett snabbesök.

Fredagen den 29 mars var en av de vackra vårdagarna som denna vinter gett oss. Efter Uppsala dök ordet Wik upp och det gjorde vi, först vek vi åt vänster, sedan åt höger. En riddarborg från 1400-talet dök upp välbevarad, vilken ståtlig syn.

Vi kom lagom till te och smörgås och så startade denna kurs med Evert Larsson, ett ganska nytt landstingsråd

Så här underfundiga kampanjbilder sprider vårt finska broderförbund.

i Uppsala län, "Handikapp, kontra hjärt- och lungsjuka" och vårdssituationen var temat. Vårt samhälle är inte så människovänligt, hård press, effektivitet och kapploppning efter status.

RHL har ju startat en reklam-drive och det behövs, stigande kostnader inom sjukvård gör att de handikappade blir lätt ställda åt sidan. Evert nämnde 10 000 för hjärt- och lungkliniker.

Det blir en intressant dialog mellan oss och talaren, många frågor uppstod om sjukvård, läkartjänst och tekniska hjälpmedel m m och jag undrar vem som visste mest.

Trevliga stunder i köket

Kaffestunderna i köken i skolhuset blev trevliga pratstunder. förenings-snack m m. Morgonstund har ju guld i mund och vi hann upp för att få promenader i den vackra naturen runt slottet. Denna medeltida borg från 1400-talet är den bäst bevarade i vårt land. Gustav Vasa försökte att riva den, men kvar står den. Den har gått i släkterna Bjelke och De Geer och på 1500-talet var dess storhetstid med 502 gårdar under sig. Bankir Alfred Berg köpte området år 1912. Omkring 1925—26 restaurerades det och en del nya hus byggdes det till. Det blev Wiks folkhögskola för Uppsala landsting. Fullt moderna skolhus och lärosalar finns det i dag och slottet lär hålla sig med ett spöke?

Distriktschef Karl-Erik Pettersson från Folksam blev vår första talare på lördagen. Ämne "Vår trygghet" (men han gick an som en försäkringsagent). Först fick vi lite historik från 1889, den första lagen om arbetskydd, fram till 1974 med 90 % av lönen vid sjukdom och den nya tandvårdsförsäkringen. Solen sken ute så underbart, så sakta gick vi mellan matsal och föreläsningssal vid lunch eller kaffeavbrott.

Bengt Johansson från Arbetsvården var sjuk (så passligt som Roslags-

gumman sa) ty nu kom vi ut en stund i naturen. Efter middag tog Fredin till orda om Arbetsvården, det tema som Bengt Johansson skulle talat om. Han hade lämnat lite material. Han talade om de nya arbetsskyddslagarna om att skyddsombud kan förhindra nya olyckor, nya handikapp genom damm eller gifter. De skyddade verkstäderna bör stå under stat eller landsting, så de handikappade blir placerade i den öppna marknaden och får jobb och inte bara sysselsättning.

Dragspel, piano och nyckelharpa och mycket mer på lördagskvällen

Kaffe med tårta bjöds vi på lördagskvällen i slottets tjugiga källare med dess vackra tak och pelare. 2 bröder Wallin från Roslagen spelade nyckelharpa och fiol och snart trädde dansen. Dragspel och piano tog vid och en bandspelare gav oss moderna tongångar, enligt ett rykte varade dansen till kl. 2 på natten. Tack, Martha Mattsson från Uppsala för denna trevliga lördagskväll.

Fredin öppnade söndagens förhandlingar med RHL:s program och målsättning.

1. Medlemsvärvningen hade gått över alla förväntningar.
2. Framtida medicinska utredningar planeras
3. Pacemaker och identitetsbrickor
4. Kommunala handikappråden i alla kommuner

För långa grupparbeten

Det var intressant och sakligt framställt av Fredin, men eftermiddagens grupparbete var för långt, antalet frågor kunde skäras ner åtskilligt så det hade varit tid över att diskutera svaren, inte bara lämna de till RHL.

Tyvärr går tiden fort, när man har trevligt och efter middagen var det dags att skiljas åt och åka hem till de olika föreningarna.

Tack för en intressant kurs, som vi blev bjudna på, och att det bjöds på sol och vår i en vacker natur kan man kalla för service.

Pristagare *bildkryss nr 3*

- 1:a pris 25 kr. Carl-Eric Kjellman, Grevegårdsvägen, 421 61 V. Frölunda
2:a pris 10 kr Sven Reshagen, Pl 683, 780 44 Dala Floda
3:e pris 5 kr Ulla Broman, Orrekullavägen 10, 610 23 Kolmården

komma igång. Den gav möjligheter till annan arbetsinkomst. Det som på 1880-talet gav den verkliga dödsstöten åt slipstenstillverkningen var dock prisutvecklingen. Konkurrenten från gotländska och från importerade stenar blev för stark för Orsaindustrin.

Wange gör också i sin berättelse en analys av befolkningsstrukturen och dödlighetsförhållandena i Orsa i 20-årsperioder 1734—1753, 1821—1840 och 1888—1907 och jämför med motsvarande siffror för landet i sin helhet. Det är skrämmande siffror han redovisar för Orsas del.

Wanges analys visar hur man genom observation av tillgängliga ganska enkla fakta kan finna samband mellan orsak och verkan. Orsa blev änkornas socken under den tid då slipstenshanteringen var en huvudindustri för orten. Men det var änkor till arbetare som varit stenhuggare. ■

Gratis ferieveckor i Norge och Danmark

I likhet med tidigare år inbjuder RHL:s broderförbund i Danmark och Norge till gratis sommarvistelse.

8 juni—22 juni (15 dagar) för två förbundsmedlemmar på Boserup Mindes rekreationshem i Glamsbjerg på Fyn, Danmark.

24 juni—8 juli för två förbundsmedlemmar på samma ställe.

21 juni—4 juli, 6 juli—18 juli, 20 juli—1 augusti för två förbundsmedlemmar på Krokeide invid Bergen, Norge valfritt på någon av ovanstående perioder.

Vistelsen för varje period innefattar gratis kost och logi. Enda kostnaden för ett par veckors härlig sommarvistelse blir resekostnaden tur och retur hemorten—Glamsbjerg alt. Krokeide.

Platserna till dessa sommarferier har alltid varit mycket eftersökta. För att kunna komma ifråga vid fördelningen av platserna måste vi ha anmälan senast den 10 maj.

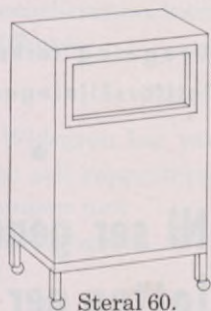
Rökfritt
samhälle!

Betald annonsplats

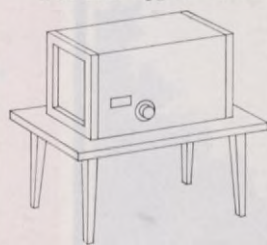
Så här får du prova en Steral kostnadsfritt under två månader.

Du kan få låna hem en Steral luftrenare utan att det kostar dig någonting. Två månader får du behålla apparaten och du förbinder dig inte på något sätt att köpa den.

Enda villkoret är att din läkare medverkar i provet. Fråga honom om han tror att **allergen-sanerad** luft skulle kunna lindra dina besvär och om han vill skriva ett intyg, om provet utfaller väl. Intyget behövs dessutom om du vill söka bidrag från Landstinget.

Steral 60.
För rum upp till 60 m²

Steral 20.
För rum upp till 20 m²

Fyll i både ditt eget och läkarens namn på kupongen och skicka den till oss. Vi sänder omgående en Steral till dig (glöm inte att ange vilken modell du vill prova).

Vill du efter provtiden behålla luftrenaren, betalar du enligt kupongen. Tycker du inte att Steral ger dig någon lindring, skickar du bara tillbaka den.

Om du först vill veta mer om luftrenaren, kan du rekvirera vår Steralbroschyr.

**Luftrenaren Steral
från
STORA KOPPARBERG**

Jag vill prova en Steral kostnadsfritt under två månader i samarbete med min läkare.

På kupongen markerar jag vilken modell jag vill prova och hur jag vill betala om jag behåller luftrenaren. I annat fall returnerar jag den.

- Lilla modellen (Steral 20)
 - Kontant 1570:—
 - På avbetalning 12 månader × 145:—
(= 1740:—)
 - Stora modellen (Steral 60)
 - Kontant 2900:—
 - På avbetalning 12 månader × 263:—
(= 3156:—)
- Moms ingår i priserna.
- Jag vill ha broschyren om Steral.

Min läkares namn, adress och telefonnummer:

Mitt eget namn, adress och telefonnummer:

Posta kupongen till Stora Kopparberg
Specialprodukter, Fack, 791 01 FALUN,
före 1 juni 1974.

Status 5/74

Toppvinst i RHL-lotteriet 1974

SAAB 99x7 1974 års modell

Dessutom

FÄRG-TV, Luxor Colorama 26"

Luxor Kassetbandspelare

Kenwood Köksmixer

Luxorita Transistor

Kenwood Kaffeautomat

Kenwood Brödrost

Linnevaror, hushållsartiklar m m, m m

**Inga väntans
tider!**

•
Dragning verkställd före
lottförsäljningens början

•
**Ni ser genast om
lotten ger vinst!**

5.976 värdefulla vinster

RIKSFÖRBUNDETS FÖR HJÄRT- OCH LUNGSJUKA RIKSLOTTERI 1974

Härmed beställes

..... st. lotter à 2:50 att sändas mot postförskott
+ porto eller

..... st. lotter à 2:50 att sändas varje månad
fr o m maj t o m sept 1974 mot postförskott +
porto.

Dragningslista medföljer gratis.

Namn:

Adress:

Var god texta!

Sänd ej pengar med denna rekv. Status 5/74

Frankeras
med
brevporto

RHL-lotteriet

Box 3196

10363 Stockholm

◀ **LOTTPRIS 2:50 KRONOR
REKVIRERA NU**

**Sammanlagd vinstsumma
över 225.000:—**

Vid rekvisition av minst 10 lotter i samma
sändning — portofritt.

Minst en lott till varje familjemedlem
ökar familjens vinstchans!